

Euskal Herria ezagutuz

BIDUZE IBAIA (NAFARROA BEHEREA)

Bizitzaren harira

Ibai baten ertzetik oinez ibiltzean, bizitza bat harilkatzen dugulako irudipena hazten doakigu. Hala agitzen da Biduze erreka kasuan, Donaixti gainetako harpe zulo ilunetik xirripa jazartzen denetik Aturri lasai eta zabalera, bere ur argi nasaiak isurtzen dituen uneraino jarraitzean. Samatzeko zubi azpian bukatzen da bidaia aberatsa. Aldion metaforak errealitatea zurkaizten duela garbi dago.

Testua eta argazkiak:

| ITXARO BORDA |

BIDUZE ZAIN BAT DA. Oztibarre eta Amikuze zeharkatzen ditu, anitzetan aberastasuna ekarriz eta bakanetan, iragan urteko uztaila hastapenean bezala, suntsipena, deboila eta tristura. Saihets erreka oro hantu ziren ohituraz kanpo. Zenbat etxe eta zenbat zubi eraman zituen ordubete eskasez borobilduriko ur basatiaren uhin beilegiak. Zaharrek beraiek zioten ez zutela sekula horrelakorik ikusi. Hargatik, gehienetan Biduze aitzina doa, duintasunez eta bakez jantzirik.

Biduzen ezpondetako bide ugariak bihurtzeko dabilta. Erromatarrek, Nafarroako armadetako soldaduek eta Santiagorako beilariek zapaldu zituzten. Donapaleu gaineko Gibraltar gunean bilbatzen dira Puy en Velaytik, Toursetik eta Arlestik datozen xendra nagusiak, Ibañetaraino luzatzeko.

Gaur egun Donejakuerako txirla moldeko zigiluaz seinaltuak dira: martxo eta urri artean milaka pertsona pasatzen dira Arankuetik Larzabalerainoko zidor puska airosean. Izura eta Arroze zaindari dauzkate ibaiak eta bideak.

Arrozen kausitzen da aspaldian berritzen ari diren teilturik gabeko baseliza harrigarria.

Donapaleura joan da herrietan zen bizia

Donapaleu da Biduzek hazkurritzen duen eremuaren birika. Abantzu 2.000 biztanle kontatzen dira armarran esmeraldazko bihotza troxatzen duten Nafarroako kateak dakartzkien hirian. Eskualdeko zerbitzu publikoak, eskolak eta ikastola, gasolindegia, supermerkatuak bertan biltzen dira jadanik, herrieta-koak hondar hiru hamarkada hauetan desagertzen joan ondano.

Erdi Aroan merkantziak Baionatik jaisten ziren gabarretan Akamarren, oraindik ere miresten ahal den Port Biduze izeneko moilan

Lan-tokia zerratu ziotenean, Larzabaleko postako anderearen sentimenduen berri irakurri genuen *Iparaldeko Hitzza*, *Berria* egunkariaren

gehigarrian. Baserri guneetan askotan errepikatu den historia. Aiziritze, Unaso, Garruze edo Behaskane, Donapaleu edo Baionan lanean ari direnen lo-hiriak garatu dira ikaragarriki: etxe berriak eraiki dira, norberaren natura eta hiritik urruntasunezko ametsak egiaztatuz.

Gabarren garai urrun hura

Donaixti eta Gixune artean herri gotorrak zeharkatzen dira, hala nola Donaixti, Jutsi, Larribarre, Burgue, Akamarre, Bidaxune eta Gixune.

Biduze ontzizka daiteke Samatzeko ahotik Akamarreaino. Erdi Aroan Baiona zen Nafarroako erregeen portuetatik bat eta merkantziak jaisten ziren gabarretan Akamarren, ibai bazterrean oraindik ere miresten ahal den Port Biduze izeneko moilan: Salieseko gatzak ederki kontserbatzen zituen Amikuze oihan komunaletan hazi urde azpiak, ardi eta behi haragiak, arto eta ogi bihiak, baratzeak, oiha-lak, baserrietan ekoitzi teilak eta brika gorriak.

Gabarrak kargaturik itzultzen ziren Baionatik, piper beltza, kafea,

Biduze ibaia Bidaxunen

(ARG.: CTHOE-CC BY SA).

Goian, ezkerrean: Biduzeren ibilgua Izura eta Jutsi artean. Eskuinean: Akamarreko errota. Behean, ezkerrean, ibaia Donapaleun. Eskuinean, berriz, Aturrira iritsi aitzineko azken metroak, Samatzen.

txokolata, mundu mailako komertzioaren emaitzak utziz Gixuneko, Bidaxuneko eta Akamarreko portuetan. Hortik aitzina bizidunen bizkarrez edo idiek tiratu orgaz helarazten ziren aberastasunak ibar zokoratuenetara.

Lehengo eiherak, orain bizikeku

Ibaia ekonomia zuhurra errazten zuen tresna eroso zen. Ontasun eragilea ere bai. Biduze jarraitzean ohartzeko gara eihera edo errota franko badirela. Herri bakoitzak bat baino gehiago eduki zezakeen bihi mota guztiak ehotzeko: gorago aipatu artoa eta ogia, bai eta espalta, zekalea edo garagarra.

Eihera parrasta bat bizileku bihurtu dira, bakarrek beraien aitzinako funtzioa atxiki duten arren, eiheren eguna ospatzen denean bisitatzeko gisa. Ilharreko Gabriel zenaren errota erraldoia laster sapa-
rren, belarren, asunen eta zuhaitz

salbaien abarrek ezkutatu dute. Ibaia mozten zuen nasa ageri da oraindik, une batean edo bestean, galerna batek hautsia. Errota borobil abandonatuak bermatzen dira baratze-erakustokien belardietan, bere oinarrizko zereginetik urruti.

Europa Berdearen aurreneko esperimenduak Biduze hegian egin ziren: lur berrantolaketak, aintzira zulatzeak...

Biduzeren haran zabala laborantza berriaren laborategi antza altxatu zuten Oragarreko auzapeza zen Jean Errecart garatzaile demokratikristauaren zuzendaritza pean Bigarren Mundu Gerratik landa. Amikuzeko nekazari haboroxenak etxetiarak izanki, hirietara partitze-

ko lehen bagoietan urtzen ziren hauen haur andanak. Gabadi zolako, Labetze ala Zohaztiko zelaletan ibiltzean baserri utzien kopuruak galderak pizten ditu ibiltariarengan.

Landa-exodoa

Europa Berdearen aurreneko esperimenduak Biduze hegian egin ziren, lur berrantolaketak, aintzira zulatzeak, Lur Berri kooperatibaren eta laborantza lizeoaren sortzeak, ausazko igerilekuak eta sendatzeko klinika eraikitzeak Donapaleun. Landa-exodoa mendratu zen eta Donapaleuko kantonamendua askoren laneko leku bihurtu.

Behiak, ardiak, zaldiak alhatzen dira larre eta pentze berdeetan. Edozein baserritara hurbiltzean antzarak eta ahateak aditzen dira karrankaz bereziki Donapaleu eta Gixune artekoetan. Urte bukaeretakoko oturuntzetan zerbitzatzen den

Biduzek Donaixtiko gainetan egiten ditu lehen kilometroak (ezkerreko argazkian). Eskuinean, Burgue-Erreitiko zubia.

gibel ospetsua hor ekoizten da. Baratz zaintza asko ere kausitzen da abere hazkuntzaren osagarri. Azken hamarkada hauetan laborantza organikoak ere bere esparrua handitu du Biduzeren ibarrean.

Garai berdinean halaber udatiarrak eta ibiltariak ongi hartzeko egiturak plantan jarri dira. Oro har Biduze hegiko jendeak xinaurriak bailiran tematzen dira bizibidea atera asmoz, guztiak juntatzen direla ostiraletan Donapaleuko merkatu estalian, Oztibarre eta Amikuzeko berriak —ez bakarrik— trukatzeko.

Nortasun handiko herrien haria

Donaixti, Bunuze, Arroze, Izura, Jutsi, Larribarre-Sorhapürü, Uhartre Amikuze, Behaskane, Donapaleu, Aiziritze, Gamue-Zohazti, Amenduze, Gabadi, Labetze, Ilharre, Burgue-Erreiti, Erango, Akamarre, Bidaxune, Gixune, Samatze: Biduzeren 80 kilometroetan lerrotatzen dira nortasun handiko herriak. Hasieran ibaia hertsia eta zuzena baldin bada, Aturrira botatzear denean nagitzen doa, sugetzen bezala, bihurtuz bihurtuz, lur buztintsua errazagoa delako urratzeko.

Bidaxunetik gora, isilik eta lasai, isurtzen da amiamokoak, belardi erraldoiak, zurzuriak eta uretan arrain oparoak gerizatuz. Amikuzeko oihanaren saihets bat balakutzen

du errekek Erango eta Bidaxune artean: Apatarenea xirriparen inguruan hedaturiko oinezko ibilaldi ludikoa preziatu daiteke edozein sasoiatan, laritzen, pinuen, haltzen, astigarren eta haritzen freskotasunaz baliatuz.

Bazter eleanitzak

Biduzeren ertzak hizkuntzen alde-tik polifonikoak dira. Oztibarre eta Amikuzen noski euskara da ezpainetara jaukitzen, baina Bidaxunetik hara okzitaniera —gaskoiaren musikaz...— nahasten da euskararen aztarnekin batera. Akamarren, Gixunen ala Bardozen badira oraino euskara ezagutzen duten adinekoak. Uste izan zen duela 30 urte hauetan euskara galduko zela Amikuzen baina alderantziz suertatu da: hiztunak gartzetzen joan dira bereziki Donapaleu zein Izurako ikastolei eta Larzabaleko Manex Erdozaintzi-Etxart kolegioei esker. Dagoeneko eskola elebidun guztiz gehienetan zenbait orduko euskararako hurbilketa kurtsuak badituzte.

Kultura alorra jorrotzen jarraituz, erantsi dezagula, Donapaleun zohitu zela Erdoi anderearekin ezkontzeko Mauletik etorri Allande Oihenart distiratsua XVI. mendean, Ibarlako Manex Erdozaintzi-Etxart poetak egun lantsuak eman zituela Frantziskanoren egoitzan eta Eñaut Etxamendik Izurako Ellande

Larralderekin batera bazterrak harrotu eskualde utziaren etorkizuna a capella abestuz. Ahantzi gabe Antton Luku, Amikuzen sortua hori ere.

Donaixtiko harpeak, Biduzeren iturria

Bidaia bukatzen dugu, Biduze erreka lurraren sabeletik jazartzen den harpearen magalean. Arbailak izeneko mendi mazela kaltzikoaren maldan aurkitzen diren kobak Donaixtikoak dira. Hiru orenko joan-etorriak begiak eta gogoak asebetetzen ditu beti.

Jatorrizko magmarekiko zilborra ez du moztzen Biduzek: zulo ilunetik dator, berehala ur zohargizko putzua moldatuz eta harri leunetan behera lehiatuz. Udan errekekaren oheak idor-idorrek dira eta neguan alabaina gainezka eta ibilbideak lohiz irristakor. Harpearen sarrertatik zuhaitzen itzalak eta argiak ikustean munduaren hasiera unean gaudela dirudigu.

Biduzeren joanean jada edozer gertatu daiteke. ■

Bisitatu Ihesi.com, aisialdirako webgune partehartzailea.